

Institute EU: Prohlubování integrace eurozóny a diferencovaná integrace

Podkladový materiál na kulatý stůl Národního konventu o EU – pracovní skupina Institute

Ing. Vít Beneš, Ph.D.

Ústav mezinárodních vztahů, v.v.i.

Snahy o řešení ekonomické, dluhové a finanční krize v Evropě dominoval evropské politice v uplynulých letech. Byli jsme svědky bezprecedentních opatření přijatých na evropské úrovni - v rámci EU i mimo unijní struktury. Jejich primárním cílem byl boj proti krizi, zároveň však vedly k prohloubení integrace v oblasti hospodářské a měnové unie, fiskální unie a dalších oblastech. Tlak okolností ovlivnil nejenom obsah přijatých opatření, ale i způsob jejich implementace. Jedním z důsledků občas poněkud hektické snahy o řešení krize byla i prohlubující se diferenciaci evropské integrace. Měnová unie byla od svého počátku příkladem diferencované integrace. Některé staré členské země se rozhodly nepřijmout euro, většina nových členských států využila možnosti odkladu přijetí eura. Část opatření, nástrojů a politik, které byly v souvislosti s řešením krize přijaty, se vztahuje pouze na členské státy eurozóny (plus případné zájemce z řad neeurozónových zemí), což jenom prohloubilo již existující diferenciaci evropské integrace. V této souvislosti hovoříme o diferenciaci na úrovni politik.

Diferenciaci se ovšem projevovала i na úrovni primárního práva. Primární právo EU neposkytuje dostatečný právní základ pro některá z přijatých opatření a jejich autoři proto museli jít cestou mezivládních smluv mimo primární právo EU: Fiskální pakt, Evropský stabilizační mechanismus, mezivládní smlouva upravující fungování fondu společného resolučního mechanismu. Stalo se pravidlem, že se k těmto smlouvám nepřipojili všichni členové EU, některé z nich (Evropský stabilizační mechanismus) jsou dokonce vyhrazeny pouze státům eurozóny. Zvolená strategie cestou separátních mezivládních smluv výrazně urychlila proces jejich sjednávání a hlavně ratifikace a vstupu v platnost. Skutečnost, že ke vstupu Fiskálního paktu v platnost postačovala ratifikace pouze části jejich signatářů, výrazně snížil vyjednávací (někdo by řekl vyděračský) potenciál některých rebelujících zemí. Jednotlivé státy se mohou rozhodnout o svém připojení či nepřipojení k této smlouvě, aniž by svojí případnou neúčastí (respektive vetem během vyjednávání) ohrozily právo ostatních pokračovat ve zvoleném integračním kurzu. Cenou za tuto flexibilitu je, kromě jiných věcí, již zmiňovaná diferenciaci evropské integrace.

Třetí formou je diferenciaci na úrovni institucí. Případy diferencované integrace samozřejmě známe i z minulosti, ovšem diferencovaná integrace současné eurozóny je unikátní díky svým separátním eurozónovým institucím. Eurozóna má svoji vlastní Evropskou radu (Eurosummit), Radu EU (Euroskupina), objevují se úvahy o eurozónovém parlamentu či dokonce vlastním ministerstvu financí. V souvislosti s diferencovanou integrací se objevují i

nová procedurální pravidla přijímání legislativy – například tzv. hlasování dvojnásobnou většinou (v rámci Evropské bankovní autority).

Cílem kulatého stolu je diskutovat možnosti a rizika, která z prohlubování integrace eurozóny a z diferenciací evropské integrace vyplývají pro Českou republiku. Bude nás zajímat, jaká je perspektiva sjednávání dalších smluv, přesněji řečeno smluv upravující institucionální formu EU a eurozóny (ať již ve formě revize primárního práva nebo separátní mezinárodní smlouvy) a jak by se k případné revizi smluv měla postavit ČR. Politický a institucionální vývoj eurozóny je pro ČR klíčovou politickou a identitární výzvou. ČR bude ovlivněna výslednou podobou institucionálního uspořádání eurozóny a jejích hospodářských a fiskálních politik bez ohledu na to, zda se do nich formálně zapojí či nikoliv. Otázky diskutované na tomto kulatém stolu mají dlouhodobý, strategický charakter. Česká republika nestojí bezprostředně před rozhodnutím, zda a jak má vést vyjednávání o revizi primárního práva a o institucionální struktuře EU a eurozóny. Přesto by o těchto a podobných otázkách měla probíhat diskuze a ČR k nim měla zaujmout stanovisko. Otázky diskutované během tohoto kulatého stolu jsou důležité i z toho důvodu, že tvoří širší strategický rámec pro celou řadu dílčích rozhodnutí. Těžko můžeme zaujmout pozici k dani z finančních transakcí, pokud nemáme ujasněný postoj k vlastním zdrojům (evropským daním). A těžko můžeme zaujmout postoj k evropským daním, pokud nemáme alespoň hrubou představu o tom, zda a jakou formu fiskálního federalismu na eurozónové / unijní úrovni preferujeme.

Následující podkladový materiál je strukturován do pěti konkrétních otázek souvisejících s prohlubováním integrace eurozóny a diferencovanou integrací. Každá z otázek je doprovázena stručným expozé do problematiky. Smyslem tohoto materiálu není nabídnout odpovědi na předložené otázky, ale spíše upozornit na dilemata (uvedená v rámečcích), před kterými ČR stojí.

Na kulatém stolu budou diskutovány následující otázky:

- Jaký model fiskálního federalismu je pro eurozónu optimální z pohledu ČR?
- Které politiky podle ČR mohou být regulovány v režimu diferencované integrace a které by měly zůstat v pravomoci EU?

- Zda a jak by se měla ČR vypořádat s rizikem tzv. „hlasovacího bloku“ zemí eurozóny?
- Jak by se měla ČR postavit k případné revizi primárního práva a riziku posilování eurozónových institucí?
- Povede rozšiřování EU, které ČR podporuje, k prohloubení diferenciaci evropské integrace?

Jaký model fiskálního federalismu je pro eurozónu optimální z pohledu ČR?

Krise v eurozóně ukázala, že eurozóna se neobejde bez nějaké formy fiskálního federalismu. Eurozóna v posledních letech prohlubovala svoji integraci směrem k tzv. fiskální unii, respektive směrem ke „skutečné“ (genuine) hospodářské a měnové unii.¹² Klíčovým nástrojem byla v tomto směru Smlouva o stabilitě, koordinaci a správě v hospodářské a měnové unii (fiskální pakt), která stanovila závazná pravidla týkající se rozpočtových schodků. Za účelem posílení rozpočtových pravidel a makroekonomického dohledu byla souběžně zavedena řada dalších opatření na úrovni sekundárního práva: evropský semestr, six-pack (procedura při nadměrném schodku) a v rámci eurozóny byl přijat tzv. two-pack (posílení dohledové procedury, monitoring rozpočtových plánů, koordinace plánů na emisi dluhopisů).

Dalším prvkem fiskálního federalismu je tzv. transferová unie.³ Prvním příkladem transferové unie je stávající kohezní politika, která byla zavedena mimo jiné za účelem zmírnění strukturálních nerovnováh souvisejících se zavedením vnitřního trhu (regionální politika) a společné měny (kohezní politika). Za druhé, v souvislosti s řešením krize v eurozóně můžeme mluvit o *potenciálních* transferech skrze přijaté záchranné mechanismy pro státy v dluhové krizi (záchranné balíčky pro Řecko, Evropský mechanismus finanční stabilizace, Evropský nástroj finanční stability, Evropský stabilizační mechanismus). Tyto záchranné mechanismy mají podobu zvýhodněných půjček, nikoliv přímých transferů postiženým státům. Z půjček se ale mohou stát transfery v okamžiku, pokud by došlo k jejich restrukturalizaci, což nelze vyloučit vzhledem k pořád ještě vysoké míře zadlužení postižených států (Řecko). Dalším prvkem transferové unie mohou být transfery v rámci měnové politiky ECB (nákupy vládních dluhopisů) a konečně jako potenciální transfer můžeme vnímat přesuny v rámci zúčtovacího systému TARGET2.

Eurozóna tedy směřuje k fiskálnímu federalismu (hospodářské, měnové, fiskální a transferové unii). Ale jaký model fiskálního federalismu by si měla zvolit? Na obecné úrovni můžeme rozlišit dva ideální typy fiskálního federalismu.⁴ První model můžeme nazvat americký, druhý eurozónový. Zjednodušeně řečeno, pro americký model je typické dodržování principu „no bailout“.⁵ Federální vláda neručí za závazky jednotlivých států a ani

jednotlivé státy americké federace si vzájemně neručí za své závazky. O příjmech a výdajích federálního rozpočtu rozhoduje federální vláda a to samé platí o státních rozpočtech. Neexistuje žádný společný dohled nad rozpočty jednotlivých států Unie. Federální rozpočet je dostatečně robustní na to, aby plnil makroekonomickou (proticyklickou) funkci. Oba modely se liší nejenom co do obsahu společných politik, ale i z hlediska institucionální struktury, pravomocí jednotlivých institucí:

	Americký fiskální federalismus	Eurozónový fiskální federalismus
sdílení rizika mezi státními rozpočty	NE (princip „no-bailout“)	ANO (stabilizační fondy, případně společné dluhopisy)
autonomie státních rozpočtů	ANO (státy mají plnou kontrolu nad svými příjmy a výdaji)	NE (společná pravidla a společný dohled nad státními rozpočty)
autonomie federálního rozpočtu	ANO (vlastní příjmy a výdaje)	NE (příjmy tvoří příspěvky z národních rozpočtů)
transferová unie	ANO (federální rozpočet)	ANO (transfery mezi národními rozpočty)
makroekonomická stabilizace	federální rozpočet s možností deficitního financování	stabilizační mechanismy s možností deficitního financování (eurobondy)

Je lepší realizovat transferovou unii skrze (kvazi)permanentní transfery mezi státními rozpočty nebo skrze posílený evropský rozpočet? Měla by se státům vrátit plná kontrola nad státními rozpočty za cenu vytvoření robustního federálního rozpočtu?

Které politiky podle ČR mohou být regulovány v režimu diferencované integrace a které by měly zůstat v pravomoci EU?

Prohlubování integrace eurozóny je důsledkem pragmatické snahy o řešení krize v eurozóně. Už v době, kdy se rozhodovalo o zavedení eura (přelom 80. a 90. let) bylo zřejmé, že z hlediska dlouhodobé stability eurozóny je nezbytná harmonizace / integrace i v oblasti hospodářské a fiskální politiky. V té době k tomu ale nebyla politická vůle a prohloubení integrace bylo vynuceno až krizí v eurozóně. Prohlubování integrace eurozóny můžeme vnímat jako důsledek procesu přelévání (spill-over),⁶ kdy integrace v jedné oblasti (měnová unie) ke svému efektivnímu fungování vyžaduje integraci i v dalších oblastech (hospodářská unie, fiskální unie). Ukazuje se, že tento proces prohlubování integrace eurozóny bude pokračovat i nadále (bankovní unie, daň z finančních transakcí). Problém nastává v okamžiku, kdy se prohloubená integrace eurozóny začne přímo či nepřímo dotýkat fungování vnitřního trhu. Příkladem může být již zmíněná bankovní unie nebo daň z finančních transakcí. Oba nástroje jsou zaváděny ve snaze vyřešit krizi v eurozóně. Zároveň ale mají jasný přesah do politik jednotného vnitřního trhu (poskytování bankovních služeb, pohyb kapitálu). Pokud by tedy byla plánovaná bankovní unie (společný bankovní dohled, společný resoluční mechanismus, případně i společné pojištění vkladů) zavedena v režimu diferencované integrace, vzniknou v EU dva různé režimy v oblasti poskytování bankovních služeb. Skutečnost, že banky zemí zapojených do bankovní unie budou podřízeny společnému bankovnímu dohledu, rezolučnímu mechanismu či dokonce společnému pojištění vkladů, znamená, že banky nebudou na unijním trhu operovat za shodných podmínek.⁷ Fungování vnitřního trhu tedy není narušeno samotnou existencí bankovní unie, ale skutečností, že je realizována v režimu diferencované spolupráce a nikoliv jako celounijní politika.⁸ Integrita vnitřního trhu by mohla být narušena například i tím, že by se eurozóna (respektive skupina členských států) rozhodla regulovat pohyb kapitálu, zavádět daň z finančních transakcí apod.

Problematiku „pravomocí eurozóny“ je ovšem třeba nahlížet z širší perspektivy, nejedná se jenom o „vlamování se“ eurozóny do vnitřního trhu. Pokud by se eurozóna měla stát trvalou institucionalizovanou strukturou uvnitř EU a pokud bude pokračovat její prohlubování, bude stále častěji docházet k překryvům či dokonce ke kolizím mezi eurozónovými a unijními

politikami. Eurozóna bude pravděpodobně pouze doplňovat a prohlubovat unijní politiky, ale nelze vyloučit, že eurozónové politiky nebudou kolidovat s unijními politikami (vnitřní trh) nebo je vyprazdňovat (případné budování eurozónové kohezní politiky na úkor unijní kohezní politiky). Obecně řečeno, EU bude dříve či později muset řešit rozdělení pravomocí mezi unijní a eurozónovou úroveň, podobně jako řeší rozdělení pravomocí mezi národní úroveň a unijní úroveň. Které oblasti by měly spadat do výlučné kompetence EU a které mohou být předmětem diferencované integrace v rámci eurozóny?

Přínosem diferencované integrace je flexibilita. Flexibilita zároveň může vést k roztříštěnosti sekundárního práva a existenci různých právních režimů. To může ohrožovat integritu vnitřního trhu a případně i dalších unijních politik.

Zda a jak by se měla ČR vypořádat s rizikem tzv. „hlasovacího bloku“ zemí eurozóny?

V souvislosti s prohlubováním integrace eurozóny a zvyšováním počtu jejích členů může docházet k situacím, kdy členské státy eurozóny budou hlasovat *en bloc*. V konkrétně definovaných oblastech se tak dokonce děje s právním posvěcením. Fiskální pakt přichází s ustanovením (čl. 7), podle kterého se členské státy eurozóny zavazují podporovat návrhy a doporučení Evropské komise v rámci postupu při nadměrném schodku (výjimkou je situace, kdy s rozhodnutím nesouhlasí kvalifikovaná většina členů eurozóny – tzv. obrácená většina).⁹ Nicméně existuje možnost, že státy eurozóny budou hlasovat ve shodě i v jiných oblastech, v souvislosti s tím, že díky společné měně a díky dalším společným politikám budou mít podobné zájmy. Vzhledem k tomu, že státy eurozóny disponují kvalifikovanou většinou, vyjadřují některé země mimo eurozónu (Velká Británie) obavu z toho, že eurozóna má možnost přehlasovat zbytek členských států EU a prosazovat tak svoje zájmy i v rámci EU28.¹⁰

Diskuze na toto téma gradovala v souvislosti s rozhodováním v rámci Evropské bankovní autority. Jako řešení nakonec byl přijat model tzv. dvojí většiny.¹¹ Členské státy EU jsou rozděleny do dvou hlasovacích bloků (členové eurozóny a nečlenové eurozóny) s tím, že pro vstup sekundární legislativy v platnost bude potřeba souhlas obou bloků – uvnitř každého z nich se hlasuje kvalifikovanou většinou. Jinými slovy, pro odsouhlasení sekundární legislativy je třeba kvalifikovaná většina členských států eurozóny a kvalifikovaná většina nečlenských států eurozóny.

Mechanismus dvojí většiny formalizuje rozdělení EU do oddělených dvou bloků (členské státy eurozóny vs. nečlenské státy eurozóny). Mechanismus dvojí většiny vzešel z obavy, že by eurozóna mohla v Radě vystupovat jako konsolidovaný blok, ve skutečnosti však mechanismus hlasování dvojí většinou tento proces konsolidace eurozóny do jedolitého bloku urychluje, protože nutí státy eurozóny vystupovat jako konsolidovaný blok s vlastním stanoviskem. Mechanismus dvojí většiny také snižuje koaliční potenciál nečlenských států eurozóny. Vyjednávání a vytváření většinových koalic probíhá uvnitř jednotlivých bloků, není možné budovat koalice napříč dělicími liniemi členské-nečlenské země eurozóny.

Dvojí většina může být nástrojem, jak zabránit eurozóně, aby vytvořila „hlasovací blok“ a přehlasovávala zbytek členských států EU. Na druhou stranu mechanismus dvojí většiny urychluje proces konsolidace eurozóny do jednoduššího bloku a formalizuje rozdělení členských států EU do dvou kategorií (skupin).

Jak by se měla ČR postavit k případné revizi primárního práva a riziku posilování eurozónových institucí?

V budoucnosti lze očekávat další revizi primárního práva, z několika důvodů. Za prvé, současná situace, kdy existuje separátních mezivládních smluv, je značně nepřehledná. Sjednání smluv mimo primární právo EU vedlo ke sporným situacím, například když smlouvy sjednané mimo právo EU svěřují úkoly unijním institucím (Evropská komise, Evropský soudní dvůr).¹² Za druhé, samotný Fiskální pakt předpokládá ve svém čl. 16 začlenění obsahu této smlouvy do právního rámce Evropské unie. Začlenění do právního rámce EU není nic jiného než revize smluvního základu EU. Za třetí, plány Velké Británie na renegociaci podmínek jejího členství v EU si s největší pravděpodobností vyžádají revizi primárního práva.

Existuje ovšem riziko, že vyjednávání o revizi primárního práva nakonec sklouzne do vyjednávání o další mezivládní smlouvě. To, zda se vyjednává o revizi primárního práva, která vyžaduje ratifikaci všech 28 členských států, nebo o mezivládní smlouvě, která vyžaduje pouze ratifikaci části signatářských států, má bezprostřední dopad na vyjednávací sílu jednotlivých států. Vyjednávací síla těch států, jejichž souhlas (ratifikace) není nezbytně nutný pro vstup smlouvy v platnost, je nevyhnutelně nižší, než vyjednávací pozice těch států, jejichž souhlas je nutnou podmínkou vstupu smlouvy v platnost. Jinými slovy, při vyjednáváních o separátní mezivládní smlouvě (místo revize primárního práva), klesá vyjednávací pozice nečlenských států eurozóny. Jako příklad můžeme uvést Velkou Británii, která opakovaně přecenila svoji vyjednávací sílu a podcenila riziko, že ostatní členské státy EU (eurozóna) sjednají separátní mezivládní smlouvu místo očekávané revize primárního práva (viz Fiskální pakt, mezivládní smlouva týkající se bankovní unie). ČR by proto měla souhlasit s otevřením vyjednávání o nové smlouvě pouze tehdy, pokud se bude jednat o revizi primárního práva, tj. k jejímu sjednání bude potřeba souhlas všech členů EU.

Jakákoliv revize primárního práva se nevyhnutelně dotkne institucionální struktury EU / eurozóny. Pokud bude přetrvávat situace, kdy velký počet členských států zůstává mimo eurozónu (10 z 28 členů EU je dnes mimo eurozónu), bude pokračovat tlak na posilování či vytváření nových eurozónových institucí. Euro summit, doposud upravené mimo primární právo EU (Fiskální pakt), budou začleněny do institucionální struktury EU. Euroskupina funguje jako důležitý neformální orgán, ovšem legislativa odsouhlasená státy Euroskupiny je

stále přijímána unijní Radou EU (ECOFIN) (hlasují pouze členské státy eurozóny). V budoucnu může být Euroskupina obdařena vlastní pravomocí přijímat legislativu. S tím se může spojit požadavek na vlastní eurozónový COREPER. V souvislosti se snahou o „odstranění demokratického deficitu ekonomického vládnutí v eurozóně“ bude diskutována možnost vytvoření eurozónového parlamentu. V zásadě se nabízí tři alternativy: 1) výbor v rámci stávajícího Evropského parlamentu tvořený pouze poslanci ze zemí eurozóny;¹³ 2) přímo volený eurozónový parlament¹⁴ nebo 3) eurozónové parlamentní shromáždění tvořené zástupci národních parlamentů zemí eurozóny.

Pokud by výrazněji klesl počet zemí mimo eurozónu, v důsledku jejího rozšiřování či v důsledku vystoupení některých států z EU, ztrácí separátní eurozónové instituce svůj smysl. V okamžiku revize primárního práva dojde k jejich odbourání a EU se vrací k institucionálnímu modelu z Maastrichtské smlouvy. Eurozónové politiky (hospodářská a měnová unie, fiskální unie, bankovní unie atd.) by fungovaly jako společné politiky obhospodařované unijními institucemi (Evropský parlament, Rada EU, Evropská rada, Evropská komise). Těch několik málo států, které by měly opt-out z eurozónových politik, by se podílelo na fungování společných institucí, pouze by jim byla pozastavena hlasovací práva ve zmíněných oblastech.

Revize primárního práva může vést k odbourání prvků diferencované integrace, ale i k jejich posílení.

Povede rozšiřování EU, které ČR podporuje, k prohloubení diferenciacie evropské integrace?

Od 90. let probíhala v EU intenzivní debata o tom, jestli je možné evropskou integraci prohlubovat (formování HMU) a zároveň rozšiřovat EU (východní rozšíření). V té době bylo přijato rozhodnutí, že EU je možné EU rozšiřovat i prohlubovat, při zachování jednoty (integrity primárního práva, institucí a jednotlivých politik).

Jak se ale ukázalo, původní očekávání ohledně homogenity / heterogenity rozšířené EU byla příliš optimistická. Rozšíření EU sice nevedlo k zablokování rozhodovacího procesu, ale nepochybně vedlo k vyšší heterogenitě v rámci EU. Původní politický konsensus o směřování k politické, hospodářské i měnové unii (viz kodaňská kritéria) se rozpadl. Z původní dočasné derogace přijetí eura se stal u některých nových členských států odklad „ad infinitum“. Přijetí eura, zvláště po krizi v eurozóně, dávno není technickou a ekonomickou otázkou (ekonomická konvergence), ale politickou otázkou. Příkladem budiž ČR, Maďarsko a do určité míry i Polsko, ale třeba i Švédsko. Zároveň se rozpadl původní politický konsensus ohledně jednotné EU (jednoty unijního práva a institucí). Zásadní byl v tomto ohledu posun Německa, které (možná i v důsledku generační obměny v německé politice) nakonec z pragmatických důvodů přijalo myšlenku diferencované integrace.¹⁵ Z obou dvou dočasných výjimek se stal stav. Výjimka z pravidla, že euro je jediným platidlem EU, se u některých států prodloužila ad infinitum a teze o tom, že euro je společnou měnou EU, zůstává pouze na papíře. Stejně tak pozastavení hlasovacích práv pro neeurové země se stalo trvalým stavem, zvláště poté, co vznikly eurozónové instituce (euroskupina a euro summit), na které neeurové země nemají žádný nebo jen omezený přístup.

Zvyšování počtu členských států vede k vyšší heterogenitě a diferencovanou integraci můžeme vnímat jako způsob, jak se s touto vyšší heterogenitou vypořádat. Původní očekávání, že je možné evropskou integraci prohlubovat a zároveň rozšiřovat, byla příliš optimistická. Ukázalo se, že při vysokém počtu členů je výraznější prohlubování integrace možné pouze pokud se EU vydá cestou diferencované integrace.

ČR dlouhodobě zastává názor, že minulé rozšiřování EU nevedlo k vyšší heterogenitě v rámci EU. Důraz je kladen na ekonomické přínosy minulého rozšíření, a to jak pro EU samotnou, tak pro nové členské státy.¹⁶ Od toho se odvíjí i podpora ČR pro další rozšiřování EU. Skutečnosti, že rozšíření EU vedlo k větší heterogenitě EU a tedy i k vyššímu tlaku na diferenciaci evropské integrace, doposud nebyla věnována pozornost.

Další rozšiřování EU může posílit tlaky na diferenciaci evropské integrace. ČR má zájem na rozšiřování EU, zároveň se chce vyvarovat další diferenciaci evropské integrace.

¹ European Council (2012): TOWARDS A GENUINE ECONOMIC AND MONETARY UNION (EUCO 120/12), 26. 6. 2012, http://ec.europa.eu/economy_finance/crisis/documents/131201_en.pdf.

² Final report of the Future of Europe Group, 17. 9. 2012, <http://www.auswaertiges-amt.de/cae/servlet/contentblob/626338/publicationFile/171783/120918-Abschlussbericht-Zukunftsgruppe.pdf;jsessionid=2D5A203B89C1BF97BD86D854AE9A3EF9>.

³ Heinen, Nicolaus (2011): A European transfer union: How large, how powerful, how expensive? Frankfurt am Main: Deutsche Bank Research, 2. 8. 2011, https://www.dbresearch.com/PROD/DBR_INTERNET_EN-PROD/PROD000000000276427/A+European+transfer+union%3A+How+large,+how+powerful,+how+expensive%3F.pdf

⁴ Henning, C. Randall – Kessler, Martin (2012): Fiscal federalism: US history for architects of Europe's fiscal union. Brussels: Bruegel, <http://www.bruegel.org/download/parent/669-fiscal-federalism-us-history-for-architects-of-europes-fiscal-union/file/1537-fiscal-federalism-us-history-for-architects-of-europes-fiscal-union/>.

⁵ US Congress (2011): A resolution opposing State bailouts by the Federal Government (S. RES. 188). 18. 5. 2011, <http://www.govtrack.us/congress/bills/112/sres188/text> .

⁶ Vilpišauskas, Ramūnas (2013): Eurozone Crisis and European Integration: Functional Spillover, Political Spillover? *Journal of European Integration* Vol. 35, Issue 3, <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/07036337.2013.774785>

⁷ Dullien, Sebastian (2012): Why the euro crisis threatens the European single market. ECFR, http://www.ecfr.eu/page/-/ECFR64_EU_CRISIS_MEMO_AW.pdf

⁸ Elliott, Douglas J. (2012): Key Issues on European Banking Union. Global Economy and Development, <http://www.brookings.edu/~media/research/files/papers/2012/11/european-banking-union-elliott/11-european-banking-union-elliott.pdf>

⁹ SMLOUVA O STABILITĚ, KOORDINACI A SPRÁVĚ V HOSPODÁŘSKÉ A MĚNOVÉ UNII, <http://www.european-council.europa.eu/media/950129/st00tscg26.cs12.pdf>

¹⁰ Booth, Stephen – Howarth, Christopher – Persson, Mats – Scarpetta, Vincenzo (2011): Continental shift: Safeguarding the UK's financial trade in a changing Europe. London: Open Europe, <http://www.openeurope.org.uk/Content/Documents/Pdfs/continentalshift.pdf>

¹¹ Openeurope (2013): Double majority: the way to avoid the EU becoming a political extension of the euro? 19. 7. 2013, <http://openeuropeblog.blogspot.cz/2013/07/double-majority-way-to-avoid-eu.html>

¹² Armstrong, Kenneth A. (2012): Responding to the Economic Crisis: Public Law in a Post-Lisbon Age. 21. 2. 2012, <http://eutopialaw.com/2012/02/21/responding-to-the-economic-crisis-public-law-in-a-post-lisbon-age/>

¹³ Verhelst, Stijn (2014): A Eurozone Subcommittee in the European Parliament: High hopes, low results? EGMONT Royal Institute for International Relations, <http://www.egmontinstitute.be/wp-content/uploads/2014/07/EPB31.pdf>

¹⁴ Euractiv.com (2014): Schäuble advocates separate eurozone parliament. 28. 1. 2014, <http://www.euractiv.com/future-eu/schaeuble-advocates-separate-eur-news-533065>

¹⁵ Möller, Almut (2012): A Union Within the Union. Is Berlin ready for more differentiation within Europe? DGAP, 27. 9. 2012, <https://ip-journal.dgap.org/en/ip-journal/topics/union-within-union>

¹⁶ Vláda ČR (2014): Ekonomické přínosy členství ČR v Evropské unii. 5. 5. 2014, <http://www.vlada.cz/cz/evropske-zalezitosti/aktualne/ekonomicke-prinosy-clenstvi-cr-v-evropske-unii-118295/>